

Małgorzata Madej

Streszczenie rozprawy doktorskiej pt.

Wkład ojców białych w utrwalenie i rozwój kultury ludu Bemba w Zambii

napisanej pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Jarosława Różańskiego

Niniejsza rozprawa doktorska poświęcona jest opracowaniom dotyczącym kultury ludu Bemba dokonanych przez członków Zgromadzenia Misjonarzy Afryki, których potocznie nazywa się ojcami białymi. Do niedawna misjonarze tego Zgromadzenia byli najliczniej reprezentowaną grupą misjonarzy w Zambii. Byli oni również jednymi z pierwszych chrześcijańskich misjonarzy pracujących na ziemiach tego kraju. Ustanowienie misji Kayambi przez bp. Josepha Duponta, w 1895 r. uważa się za początek misji ojców białych w kraju Bemba.

Celem pracy jest przedstawienie oraz analiza dorobku badawczego ojców białych na temat kultury ludu Bemba. Szczególnie interesujące wydaje się być zagadnienie procesu poznawania i utrwalania kultury tego ludu. Obecność misjonarzy oraz kolonizatorów miała ogromny wpływ na życie Bemba, zwłaszcza w aspekcie społeczno-ekonomicznym, dlatego też dzięki analizie materiału źródłowego w pracy zostały prześledzone zmiany zachodzące w kulturze Bemba na przestrzeni kilkudziesięciu lat, a także stosunek misjonarzy do tejże kultury. Źródłem pracy są opracowania ojców białych o kulturze Bemba pochodzące głównie okresu kolonialnego. Sięgają przełomu XIX i XX w., a kończą mniej więcej pod koniec lat 80-tych XX w. Są to zarówno rękopisy, maszynopisy jak i publikacje dotyczące języka, zwyczajów, historii i oratory tej grupy etnicznej.

Treść dysertacji została podzielona na osiem rozdziałów. Pierwszy z nich ma charakter wstępny i przedstawia Zgromadzenie Misjonarzy Afryki oraz najważniejsze założenia dotyczące podejścia misjonarzy tego zgromadzenia do kultury mieszkańców Afryki. Druga część tego rozdziału przybliży w skrócie historię pracy misyjnej tego zgromadzenia wśród

ludu Bemba oraz prezentuje sylwetki misjonarzy, którzy najbardziej przyczynili się do utrwalenia i rozwoju kultury tej grupy etnicznej.

Kolejne rozdziały pracy mają odzwierciedlać chronologiczny schemat zainteresowań ojców białych kulturą ludu Bemba, dlatego też drugi rozdział pracy poświęcony jest opracowaniom dotyczącym języka bemba, którego znajomość była podstawą pracy misyjnej. Kard. Lavigerie nalegał, aby ojcowie biali szybko i dogłębnie poznali język ludu, wśród którego pracowali, dlatego opracowania dotyczące języka będą najwcześniejsze, ale także najbardziej skrupulatne. W rozdziale tym osobno przedstawione są materiały gramatyczne, a osobno zbiory leksykalne.

Trzeci rozdział ukazuje pionierskie opisy zwyczajów ludu Bemba, które przygotowali indywidualni misjonarze. Są one przedstawione chronologicznie od pierwszego zachowanego opisu z przełomu wieków XIX i XX, który powstał na potrzeby europejskiego czytelnika. Następne opracowanie z lat 1900-1910 to pierwszy systematyczny opis etapów życia członka ludu Bemba. Ostatnie zaprezentowane w tym rozdziale opracowanie pochodzi z lat 30-tych i jest próbą naukowego spojrzenia na zwyczaje ludu Bemba.

W czwartym rozdziale niniejszej dysertacji ukazane są opracowania zwyczajów ludu Bemba, które powstały z inicjatywy Zgromadzenia Misjonarzy Afryki. W pierwszym z nich, opublikowanym w 1948 r., autor poszukuje sensu opisywanych zwyczajów i stara się odkrywać ich symbolikę. Drugie omawiane opracowanie skupia się wokół zmian, jakie zaszły w życiu ludu Bemba pod wpływem epoki kolonialnej.

Ewolucja w postrzeganiu religii rodzimej przez ojców białych w epoce kolonialnej to temat piątego rozdziału. Są w nim ukazane w perspektywie chronologicznej opisy religii rodzimej ludu Bemba, poczynając od spojrzenia na religię Bemba przez pierwszych misjonarzy jako na zbiór zabobonów, przez coraz dokładniejsze przyjrzenie się wierzeniom i ich głębszą analizę. W szóstym rozdziale zaprezentowane są dwa spojrzenia na historię ludu Bemba, których autorami byli ojcowie biali. Pierwsze z nich, powstałe w latach 30-tych XX w., skupia się wokół historii wielkich wodzów Bemba i prowadzonych przez nich wojen. Drugi opis historii powstał z myślą o samych Bemba i został spisany także w ich języku.

Przedostatni rozdział zatytułowany „Postkolonialny powrót do kulturowych korzeni” przedstawia wysiłki ojców białych dla zachowania kulturowego dziedzictwa ludu Bemba w niepodległej Zambii. W pierwszej części przedstawione są zbiory i publikacje dotyczące

oratory, która sama w sobie nie cieszyła się zainteresowaniem misjonarzy w epoce kolonialnej. Na osobne omówienie zasługuje bogata spuścizna o. Corbeila, który wielką wartość widział w kulturze materialnej Bamba i odkrywał wartości w inicjacji czy muzyce tego ludu. Ostatnia część tego rozdziału poświęcona będzie dorobkowi ojców białych z Centrum Językowego w Ilondola, którzy na potrzeby innych misjonarzy przygotowywali materiały edukacyjne o języku bamba i wybranych aspektach kultury tego ludu.

Ostatni rozdział pracy prezentuje dokonania ojców białych w zakresie przygotowania i publikacji materiałów edukacyjnych w języku bamba. Znajdą się w nich materiały o charakterze świeckim, przygotowywane na potrzeby kształcenia w szkołach oraz materiały biblijne i katechetyczne, których celem była edukacja religijna i formacja duchowa.

Małgorzata Madej

Summary of the doctoral dissertation

**White Fathers contribution to preserve and develop the culture of the Bemba people in
Zambia**

written under the supervision of Fr. prof. dr hab. Jarosław Róžański

Doctoral dissertation is devoted to studies on the culture of the Bemba people made by members of the Society of the Missionaries of Africa, who are commonly known as White Fathers. Until recently, missionaries of this Society were the most numerous group of missionaries in Zambia. They were also among the first Christian missionaries to work in this country. The establishment of the Kayambi Mission by Bishop Joseph Dupont in 1895 is considered to be the beginning of the White Fathers' mission in the Bembaland.

The aim of the work is to present and analyze the research achievements of White Fathers on the culture of the Bemba people. The issue of the process of getting to know and development of the culture of this people seems to be particularly interesting. The presence of missionaries and colonizers had a huge impact on Bemba's life, especially in the socio-economic aspect, therefore, thanks to the analysis of the source material, the work traced the changes taking place in the Bemba culture over several decades, as well as the attitude of missionaries to this culture. The source of the work are White Fathers' studies on the Bemba culture, mainly from the colonial period. They date back to the turn of the 19th and 20th centuries, and end more or less at the end of the 1980s. They are both manuscripts, typescripts and publications on the language, customs, history and orature of this ethnic group.

The content of the dissertation has been divided into eight chapters. The first one, that acts as an introduction to the dissertation, presents the Society of the Missionaries of Africa and the most important assumptions about the approach of the missionaries to the culture of the African people. The second part of this chapter briefly presents the history of the missionary work of this Society among the Bemba people and presents the profiles of

missionaries who contributed most to the preservation and development of the culture of this ethnic group.

Subsequent chapters of the work focus on the chronological pattern of the interests of White Fathers in the culture of the Bemba people, therefore the second chapter is devoted to studies on the Bemba language, since speaking native language was the basis of missionary work. Card. Lavignerie insisted that White Fathers learn quickly and thoroughly the language of the people they were working with, and therefore the language studies will be the earliest, but also the most scrupulous. In this chapter, grammar and lexical materials are presented separately.

The third chapter presents pioneering descriptions of the customs of the Bemba people prepared by individual missionaries. They are presented chronologically from the first extant description from the turn of the 19th and 20th centuries, which was created for the European reader. The next study from 1900-1910 is the first systematic description of the stages in the life of a member of this ethnic group. The last study presented in this chapter comes from the 1930s and is an attempt to scientifically describe the customs of the Bemba.

The fourth chapter of this dissertation presents studies of the Bemba customs, which were created on the initiative of the Society of the Missionaries of Africa. In the first of them, published in 1948, the author looks for the meaning of the described customs and tries to discover their symbolism. The second discussed study focuses on the changes that took place in the lives of the Bemba people under the influence of the colonial era.

The evolution in the perception of native religion by White Fathers in the colonial era is the subject of the fifth chapter. It presents descriptions of the native religion of the Bemba people in a chronological perspective, starting from the first missionaries' view of the Bemba religion as a collection of superstitions, through closer examination of beliefs and their deeper analysis. The sixth chapter presents two views on the history of the Bemba people. The first of them, created in the 1930s, focuses on the history of Bemba's great chiefs and their wars. The second account of the history was written for Bemba and was also written in their language.

The penultimate chapter, "Postcolonial Return to Cultural Roots" presents the efforts of the White Fathers to preserve the cultural heritage of the Bemba people in independent Zambia. The first part focuses on collections and publications on orature, which in itself was

not of interest to missionaries during the colonial era. The rich legacy of Father Corbeil deserves a separate discussion, as he saw great value in Bamba's material culture and discovered values in the initiation rituals or music of this people. The last part of this chapter will be devoted to the achievements of White Fathers from the Ilondola Language Center, who prepared educational materials for the needs of other missionaries about the bamba language and selected aspects of the culture of Bemba people.

The last chapter of the work presents the achievements of White Fathers in preparation and publication of educational materials in the bamba language. They will include materials of a secular nature, prepared for the purposes of education in schools, as well as biblical and catechetical materials aimed at religious education and spiritual formation.